

ЛИЧНОСТ У САВРЕМЕНОМ СВЕТУ
ИДЕНТИТЕТ, ХЕТЕРОНОМИЈА И НАСИЉЕ
СЛУЧАЈ
КОСОВО И МЕТОХИЈА

ЛИЧНОСТ

у савременом свету

ИДЕНТИТЕТ, ХЕТЕРОНОМИЈА И НАСИЉЕ

СЛУЧАЈ

КОСОВО И МЕТОХИЈА

Тематски зборник научних радова од међународног значаја

ЛИЧНОСТ У САВРЕМЕНОМ СВЕТУ
– ИДЕНТИТЕТ, ХЕТЕРОНОМИЈА И НАСИЉЕ
– СЛУЧАЈ КОСОВО И МЕТОХИЈА

ЛИЧНОСТ У САВРЕМЕНОМ СВЕТУ – ИДЕНТИТЕТ, ХЕТЕРОНОМИЈА И НАСИЉЕ
– СЛУЧАЈ КОСОВО И МЕТОХИЈА

(Тематски зборник научних радова од међународног значаја)

Издавач

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
Академија за националну безбедност, Београд
КФУ В. И. Вернадски, Симферопол, Руска Федерација

За издавача

Др Марија Јефтимјевић Михајловић

Главни и одговорни уредник издавачке делатности

Др Марија Јефтимјевић Михајловић

Заменик главни и одговорни уредника издавачке делатности

Проф. др Драган Симеуновић, академик

Уредили и приредили

Др Ивана Раловић, научни сарадник
Др Соња Шљивић, научни сарадник

Научни савети публикације

Др Марија Јефтимјевић Михајловић, виши научни сарадник,
Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
Проф. др Драган Симеуновић, редовни професор,
Академија за националну безбедност, Београд
Др Јасмина Ахметагић, научни саветник,
Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
Др Весна Зарковић, научни саветник,
Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
Др Предраг Терзић, виши научни сарадник,
Институт за политичке студије, Београд
Проф. др Јурченко Сергеј Васиљевич, КФУ В. И. Вернадски,
Симферопол, Руска Федерација
Проф. др Татјана Александровна Сењушкина, КФУ В. И. Вернадски,
Симферопол, Руска Федерација

Лектура и коректура

Муниба Дрековић, др Тамара Љујић, Зорана Тупић,
Урош Ђурковић, Јована Јовановић и Маша Петровић

Превод на енглески језик

Ана Микша

Компјутерска обрада

Миодраг Панић

Дизајн корице

Сенка Влаховић

Штампа

Graficolor DOO, Краљево

Фотографија на корици

Јован Стојан, Црква Светог Илије у Подујеву, Косово и Метохија, Србија

Тираж 150

ISBN 978-86-82736-15-8

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
Академија за националну безбедност, Београд
КФУ В. И. Вернадски, Симферопол, Руска Федерација

Тематски зборник научних радова
од међународног значаја

ЛИЧНОСТ У САВРЕМЕНОМ СВЕТУ
– ИДЕНТИТЕТ, ХЕТЕРОНОМИЈА И НАСИЉЕ
– СЛУЧАЈ КОСОВО И МЕТОХИЈА

Лепосавић, 2025.

САДРЖАЈ

УВОДНА РЕЧ	15–18
------------------	-------

ПЛЕНАРНА ИЗЛАГАЊА

Драган М. Симеуновић, <i>Косовски мит као гео и чувар српској духовној идентитету</i>	21
Гидеон М. Грајф, Никола А. Марковић, <i>Анџе Павелић као археолошки истраживач: личности, хетерономија и механизми идеолошкој насиља</i>	35
Алексиос П. Панагопулос, <i>Дефиниција казне у закону и криза правне идентитету: “Nullum crimen, nulla poena sine lege”</i>	49
Јасмина М. Ахметагић, <i>Појам личности и феномен религиозности на примеру „Оца Сергија“ А. Н. Толстоја</i>	67

ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ

Наташа М. Сарафова, <i>Ауторов естетски одјек и сенка насиља: лик Оскара Вајлда у огразу херојстичког романа Слика Доријана Греја</i>	83
Али Калил, <i>Беневољентна снага: како образовање доприноси националном исцељењу у време кризе</i>	99
Ана М. Мумовић, <i>Православна духовност и/или етика и естетика хришћана о Светојољу (Прилози тумачењу поезије и етикете Александра Деспиновића)</i>	113
Ивана М. Раловић, <i>Хандке као оледало историјских (не)прилика</i>	131
Соња Р. Шљивић, <i>Уста пуна земље: о границама солидарности и друштва</i>	149
Тамара М. Љујић, <i>Личности као бојно поље: интернализација логора у драмама Ђорђа Лебовића</i>	171
Зорана З. Ђупић, <i>„Космет – чувари и сецесионисти“ – границе језичкој и идентитетској припадности друштва у делу Двадесет српских подела Душана Ковачевића</i>	187

- Урош З. Ђурковић, Промени ти наслов, Аларм и Свакодневно
убијање живота: *ѝрилоѝ проучавању савремене срѝске*
ѝоезије на Косову и Меѝохији 203
- Јована С. Јовановић, Дијалекѝолошка исѝраживања
као оѝледало иденѝиѝеѝа – Синѝаксичка проучавања
доњосиѝничких ѝовора 219
- Маша Љ. Петровић, Насилничке личности као ѝавни јунаци
ѝрозних осѝварења у Антологији српске прозе
Косова и Метохије 1945–2000 239

ПРАВО И ПОЛИТИКОЛОГИЈА

- Срђан М. Перишић, Биоѝолиѝичко друшѝво конѝроле
и ѝосѝиндивидуа 257
- Предраг Д. Павлићевић, Геоѝолиѝика и лидерсѝво 273
- Ратомир Д. Антоновић, Светослав П. Мишев,
Лични ауѝориѝеѝ лидера као извор силе у ѝолиѝици
и међународним односима 289
- Божидар Л. Форца, Субјекѝивне слабосѝи лидера као
објекѝиван ѝроблем следбеника и уѝрављања оѝанизацијом 305
- Али Салехи Кахризсанги, Данијел М. Пановић, Личносѝ верскоѝ
и ѝолиѝичкоѝ вође у исламскоѝ револуцији 1979. ѝодине 323
- Драгана М. Ђорић, Растислав М. Стојсављевић,
Срѝски иденѝиѝеѝ на Косову и Меѝохији
– између ѝеоѝрафских и ѝравних закониѝосѝи 339
- Марина Д. Мијатовић, *Иденѝиѝеѝ и насиље: личности жене*
на Косову и Меѝохији у савременом друшѝву 355
- Александра Љ. Митровић, *Очување колекѝивноѝ сећања*
и однос друшѝва ѝрема башѝини – кулѝура, исѝорија
и иденѝиѝеѝ срѝскоѝ народа на Косову и Меѝохији 373
- Војислав С. Тодоровић, Слободан Љ. Петровић,
Ратко Љ. Љубојевић, *Косово и Меѝохија између иденѝиѝеѝа*
и ѝеоѝолиѝике: од НАТО аѝресије до савремених медијских
и ѝолиѝичких нараѝива 387
- Кристина Д. Дуканац, *Подсѝицање исламисѝичкоѝ*
ексѝремизма код ѝојединачноѝ и колекѝивноѝ иденѝиѝеѝа
у Рейублици Србији у 21. веку, ѝосебан осврѝ на ѝросѝор
Косова и Меѝохије 409

Драган В. Живаљевић, Виолета Д. Вукчевић, <i>Очување личној идентитетској у мултикултуралној средини Косова и Метохије</i>	429
Стефан Н. Анђелковић, <i>Национализам као политичка стратегија: формирање идентитетској Срба и Албанаца на Косову и Метохији</i>	447
Мирослава М. Глигорић, <i>Одржање националној идентитетској код српској становништва иселаваној са Косова и Метохије</i>	471
Марко М. Миловић, <i>Експликација кривичној законика на Косову и Метохији – преседање на преторима пројектората</i>	487
Мирослав Д. Стевановић, <i>Континентално радовање у функцији подривања одбрамбеној кавитетској Србије на Косову и Метохији</i>	503
Слободан Љ. Петровић, Момчило Д. Јокић, <i>Појединац у времену медијске манипулације: политички и правни изазови савременој светској</i>	519
Александра М. Мирковић Јанковић, Петар М. Матић <i>Личност бренда и бренд личности у процесу брендиранија државе и националној идентитетској</i>	535
Јелена В. Радовић Стојановић, Невена Љ. Гаврић, Александра Ј. Шумић, <i>Улога православној у очувању српској националној идентитетској на Косову и Метохији</i>	557
Данијел Батиста, <i>Идентитетској и личности у политичком политичком дискурсу: између алтернативне економије и говора мржње</i>	575

ИСТОРИЈА

Војћех С. Шчепањски, Ђорђе С. Камберелић (1853–1937) <i>– нека размислиња о улози сведочанства појединца о судбини Срба у старој Србији осамдесетих година XIX века</i> ...	591
Милош Д. Тимотијевић, <i>Извештаји Политике о злочинима над Србима у Косовском вилајету током 1912. године до почетка Првој балканској рати</i>	613
Драгана Ј. Јањић, Горан М. Јанићијевић, <i>Матријолошки етос српској народа на основу примера из XX столећа из визуре евангелија Анастасија Јевтића</i>	631

Росица Жечкова Ангелова, <i>Личности и борба Власаки Манова (1891–?) за национални идентитети</i>	653
Драгољуб Г. Мандић, <i>Интелектуалац у борби за грађанска и национална права. Студија случаја личности академика Димирија Бојдановића</i>	669
Слободан Ђ. Продић, Вања С. Продић, <i>Карактеристике личности диктатора кроз осврт на дело Артура Кронфелда</i>	691

ФИЛОЗОФИЈА, КУЛТУРА, СОЦИОЛОГИЈА

Љубиша Р. Митровић, Дуња З. Величковић, <i>О моћи и немоћи савремене науке у односењу мултикомплексној човековој идентитету</i>	711
Марио Н. Калик, <i>Шелерова концепција личности као критика модерне Западне цивилизације</i>	731
Боривоје В. Балтезаровић, <i>Личности и технологија у контексту трансхуманизма: мултидисциплинарни приступ савременим изазовима и перспективама индивидуалној идентитету</i>	753
Соња Т. Кузманчев-Станојевић, <i>Идентитети у неолибералном контексту: индивидуално такмичење насупрот колективној солидарности</i>	769
Оља М. Арсенијевић, Ненад Н. Перић, <i>Личности вође у српском пословном свету на Косову и Метохији од доба Немањића до савремених ИТ предузетника</i>	785
Ана З. Јевтовић, Никола Н. Дојчиновић, <i>Насиље и политичка моћ у добу синтетичких идентитета – „косовизација“ српске културне баштине</i>	803

CONTENT

INTRODUCTORY SPEECH	15–18
---------------------------	-------

PLENARY SESSION

Dragan M. Simeunović, <i>The Kosovo Myth as a Part and Guardian of Serbian Spiritual Identity</i>	21
Gideon M. Greif, Nikola A. Marković, <i>Ante Pavelić as a Tyrannical Archetype: Personality, Heteronomy, and the Mechanisms of Ideological Violence</i>	35
Alexios P. Panagopoulos, <i>The Definition of Penalty in Law and the Crisis of Legal Identity: “Nullum Crimen, Nulla Poena Sine lege”</i>	49
Jasmina M. Ahmetagić, <i>The Concept of Personality and the Phenomenon of Religiosity in the Example of “Father Sergius” by L. N. Tolstoy</i>	67

LANGUAGE AND LITERATURE

Natasha M. Sarafova, <i>The Author’s Aesthetic Echo and the Shadow of Violence: Oscar Wilde’s Persona Mirrored in the Protagonist of The Picture of Dorian Gray</i>	83
Ali Khalil, <i>A Benevolent Force: How Education Brings National Healing During Crises</i>	99
Ana M. Mumović, <i>Orthodox Spirituality and/or the Ethics and Aesthetics of the Svetopolje Triptych (A Contribution to the Interpretation of the Poetry and Poetics of Aleksandar Despotović)</i>	113
Ivana M. Ralović, <i>Handke as a Mirror of Historical (Mis)conditions</i>	131
Sonja R. Šljivić, <i>Mouth Full of Earth: On the Limitations of Self and Otherness</i>	149
Tamara M. Ljujić, <i>Personality as a Battlefield: Internalization of the Camp in the Plays of Đorđe Lebović</i>	171

Zorana Z. Ćupić, <i>“Kosmet – Guardians and Secessionists” – The Limits of Linguistic and Identity-Based Approaches to the Other in Dušan Kovačević’s Twenty Serbian Divisions</i>	187
Uroš Z. Đurković, <i>Change the Title, Alarm, The Daily Killing of Life: Contribution to the Study of Contemporary Serbian Poetry in Kosovo and Metohija</i>	203
Jovana S. Jovanović, <i>Dialectological Research as Reflection of Identity – Syntactical Studies of Lower Sitnica Languages</i>	219
Maša Lj. Petrović, <i>Violent Personalities as Central Characters in Prose Works from the Anthology of Serbian Prose of Kosovo and Metohija (1945–2000)</i>	239

LAW AND POLITICAL SCIENCE

Srđan M. Perišić, <i>Biopolitical Society of Control and Postindividual</i>	257
Predrag D. Pavličević, <i>Geopolitic and Leadership</i>	273
Ratomir D. Antonović, Svetoslav P. Mišev, <i>Personal Authority of Leaders as a Source of Power in Politics and International Relations</i>	289
Božidar L. Forca, <i>Subjective Weaknesses of Leaders as an Objective Problem of Followers and Organizational Management</i>	305
Ali Salehi Kahrizsangi, Danijel M. Panović, <i>The Personality of a Religious and Political Leader in the Islamic Revolution of 1979</i>	323
Dragana M. Ćorić, Rastislav M. Stojsavljević, <i>Serbian Identity Between Geographical and Legal Framework</i>	339
Marina D. Mijatović, <i>Identity and Violence: The Personality of Women in Kosovo and Metohija in Contemporary Society</i>	355
Aleksandra Lj. Mitrović, <i>Heritage and Preserving Collective Memory of Kosovo and Metohija</i>	373
Vojislav S. Todorović, Slobodan Lj. Petrović, Ratko Lj. Ljubojević, <i>Kosovo and Metohija Between Identity and Geopolitics: From NATO Aggression to Contemporary Media and Political Narratives</i>	387
Kristina D. Dukanac, <i>Islamist Extremism and Its Influence on Individual and Collective Identity in 21st-Century Serbia: A Case Study of Kosovo and Metohija</i>	409

Dragan V. Živaljević, Violeta D. Vukčević, <i>Preserving Personal Identity in the Multicultural Environment of Kosovo and Metohija</i>	429
Stefan N. Anđelković, <i>Nationalism as a Political Strategy: Forming the Identity of Serbs and Albanians in Kosovo and Metohija</i>	447
Miroslava M. Gligorić, <i>Maintenance of National Identity Among the Serbian Population Displaced from Kosovo and Metohija</i>	471
Marko M. Milović, <i>The Existence of the Criminal Code in Kosovo and Metohija – A Precedent in the Territory of the Protectorate</i>	487
Miroslav D. Stevanović, <i>Cognitive Warfare in Function of Undermining Defence Capacity of Serbia in Kosovo and Metohija</i>	503
Slobodan Lj. Petrović, Momčilo D. Jokić, <i>The Individual in the Time of Media Manipulation: Political and Legal Challenges of the Modern World</i>	519
Aleksandra M. Mirović Janković, Petar M. Matić, <i>Brand Personality and Personality Brand in the Process of State and National Identity Branding</i>	535
Jelena V. Radović Stojanović, Nevena Lj. Gavrić, Aleksandra J. Šumić, <i>The Role of the Census in Preserving Serbian National Identity in Kosovo and Metohija</i>	557
Daniele Battista, <i>Identity and Personality in Digital Political Discourse: Between Algorithmic Heteronomy and Hate Speech</i>	575

HISTORY

Wojciech S. Szczepański, <i>Djordje S. Kamperelić (1853–1937) – Some Thoughts on the Role of an Individual's Testimony About the Fate of the Serbs in Old Serbia in the 1880s</i>	591
Miloš D. Timotijević, <i>Reports Published by the Newspaper Politika on Crimes Committed Against Serbs in the Kosovo Vilayet in 1912, Prior to the Outbreak of the First Balkan War</i>	613
Dragana J. Janjić, Goran M. Janićijević, <i>The Martyrological Ethos of the Serbian People Based on Examples from the 20th Century from the Viewpoint of Bishop Atanasije Jevtić</i>	631
Rositsa Zhechkova Angelova, <i>The Personality and Struggle of Vlasaki Manov (1891–?) for National Identity</i>	653

Dragoljub G. Mandić, <i>Intellectual in the Fight For Civil and National Rights. Case Study of Personality of Academic Dimitrije Bogdanović</i>	669
Slobodan Đ. Prodić, Vanja S. Prodić, <i>Personality Traits of a Dictator Through a Glimpse on a Work of Arthur Kronfeld</i>	691

PHILOSOPHY, CULTURE, SOCIOLOGY

Ljubiša R. Mitrović, Dunja Z. Veličković, <i>On the Power and Weakness of Modern Science in Determining Multicomplex Human Identity</i> ...	711
Mario N. Kalik, <i>Scheler's Conception of Personality as a Critique of Modern Western Civilization</i>	731
Borivoje V. Baltezarević, <i>Personality and Technology in the Context of Transhumanism: A Multidisciplinary Approach to Contemporary Challenges and Perspectives of Individual Identity</i>	753
Sonja T. Kuzmančev-Stanojević, <i>Identity in a Neoliberal Context: Individual Competition Versus Collective Solidarity</i>	769
Olja M. Arsenijević, Nenad N. Perić, <i>The Personality of a Leader in the Serbian Business World in Kosovo and Metohija from the Nemanjić Dynasty to Modern IT Entrepreneurs</i>	785
Ana Z. Jevtović, Nikola N. Dojčinović, <i>Violence and Political Power in the Age of Synthetic Identities – the “Kosovization” of Serbian Cultural Heritage</i>	803

*Драгана Ј. ЈАЊИЋ**

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

*Горан М. ЈАНИЋИЈЕВИЋ***

Православни центар за младе „Свети Петар Сарајевски“
Источно Ново Сарајево, Република Српска/Босна и Херцеговина

МАРТИРОЛОШКИ ЕТОС СРПСКОГ НАРОДА НА ОСНОВУ ПРИМЕРА ИЗ XX СТОЛЕЋА ИЗ ВИЗУРЕ ЕПИСКОПА АТАНАСИЈА ЈЕВТИЋА***

Айсџиракѝ: Истраживање наведене теме, њено разматрање и интерпретација у години црквених јубилеја: 1700 година од Првог васељенског сабора (Никеја 325) и 850 година од рођења Светог Саве (Рас 1175) добијају свој смисао у повезаности мартиролошких темеља раног хришћанства и њиховог позног еха у оквирима националне и црквене историје. Хронолошки удаљени, наведени тематски фокуси сучињу се у феномену страдања православних хришћана током XX столећа у којем косовско-метохијски мучеништво, на основу континуитета, узрока, те мученишких модела и карактера представља не само посебну већ и катартичну појаву за разумевање наведене теме у ширем смислу. Тумачења њених феноменолошких оквира из богословске перспективе, и по обиму и на основу етичких премиса, у великој мери обухватају писане тековине епископа Атанасија Јевтића. Будући догматичар и патролог према едукативним одредницама његовог богословља, али и горљиви пастир Христове цркве, који је доспео до готово свих стратишта и мучеништва, Атанасије у својим списима онтолошко питање разматра из есхатолошке перспективе у којој се метафизички принцип истовремено исказује и превазилази на основу реалитета појма и појаве Царства небеског. Управо суштинско неразумевanje наведене перспективе представља разлог одређених критика његових ставова, тумачених у дневнополитичком контексту, што се кроз историју показало и као усуд ранијих великих теолога и мислилаца попут Николаја Велимировића и Јустина Поповића, за које се такође може рећи

* Научни саветник, ORCID ID 0000-0002-8092-9738, dragana.janjicka@gmail.com

** Магистар, ORCID ID 0009-0004-7883-4061, dgjanicijevic@gmail.com

*** Рад је написан у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеним са Министарством науке, технолошког развоја и иновација РС број 451-03-136/2025-03 од 27. 1. 2025. године.

да представљају показатеље континуитета изворног хришћанства у којем и националне идеје, једино на основу етичке аналогности, налазе сопствени смисао. У личности и тековинама епископа Атанасија Јевтића открива се богословска теорија кроз духовну праксу, што га чини једним од ретких аутентичних хришћанских мислилаца модерног доба, а чињеница да су се у његовом фокусу у значајној мери нашли савремени мартирологијуми као и косовско-метохијска мартиролошка историја, представља полазиште нашег истраживања.

Кључне речи: епископ Атанасије Јевтић, мартиролошки етос, Косово и Метохија, стратишта, онтолошка перспектива.

УВОД

Према обиму то јест обиљу материјала који представља истраживачки супстрат у феноменолошкој сложености, тема хришћанске *мартирологије* обухвата широку област, како у оквирима историјских наука тако и богословља. Сагледана у дугом хронолошком распону од касноантичког то јест ранохришћанског раздобља до данас, показује се као трајно обележје црквене историје, а у оквирима методологије наведених наука (историографија и богословље) са својим дисциплинама (историја хришћанске цркве, хришћанска етика, историја уметности) на нивоу дихотомије самог предмета. Разлог томе јесте у хетерономији самог појма и појаве *смрти*, која се у историјском смислу схвата као „крај одређеног трајања“, док хришћанска онтологија¹ телесну смрт разуме и тумачи као животну прекретницу на метафизичком плану. На себи својствен начин, тада јеромонах, Атанасије Јевтић, носећи у рукама крст на сахрани крњевског боготражитеља Драгослава Живановића, произнео је надгробно слово са таквом пролегоменом: „Свакодневно је улазио у смрт, јер сваки богоугодни подвиг у овом свету у ствари је улазак у смрт, али у смрт животворну, у смрт из које се рађа живот, у смрт која је, по речи Христовој, уснуће и одмах затим буђење у живот вечни“ (Атанасије 2003: 31). Узрок таквом схватању страдања и смрти налази се у Христовој сотеролошкој мисији, која је укључивала страдање и смрт као предуслов васкрсења и вечног живота.

1 „Поједини хришћански филозофи попут Оригена, усвојили су, под утицајем старе јелинске философије протолошку онтологију Платона: истина бића се налази у почетку од кога су отпала и коме су позвана да се врате. Све што је материјално, трулежно и пропадљиво, као, на пример, тело, није истинито. Само су душе истините јер су само оне вечне, увек су постојале и увек ће постојати. Главна, међутим, струја светоотачке теологије није прихватила ову онтологију. Постојала су два кључна елемента на којима се утемељила онтологија Отаца: а) Истина бића се не налази у њиховом почетку, него на њиховом крају. Пут ка оваквој онтологији отворио је најпре Св. Иринеј Лионски својим ставом да човек није створен савршеним од почетка, већ као мало дете које би у времену користило своју слободу да би се усавршило у есхатону. Истина бића, дакле, не налази се у почетку, већ на крају; не у ономе што су била, него у ономе што ће бити. б) Управо због тога што се истина бића налази на крају, време и променљивост, који су толико плашили старог Јелина, постају за хришћане елементи онтологије: само кроз време и кроз ово трулежно тело могу бића да стигну у своје истинско постојање“ (Јован 2004: 103–104).

Неопходност Христовог страдања условљена је управо дејством смрти као последице огреховљене природе, те околност да је Спаситељ света „смрћу смрт поништио“, како стоји у тропару службе Васкрсења Христовог, постаје хришћанска онтолошка чињеница.² У томе се огледа смисао ванредног уласка Божјег у историјски облик постојања, који је морао бити исцељен само неким „вечношћу справљеним леком“ против усуда смрти. Подсећајући на чињеницу, која би се могла исказати и изреком да се „на љуту рану ставља љута трава“ Григорије Чудотворац износи поенту хришћанске онтологије: „Долазак Бога ради смрти постало је смрт за смрт, јер она није била кадра да га задржи; исто тако је Божја нестрадалност постала пропаст за страдања, када је Он својом вољом ступио на поље страдања“ (Григорије Чудотворац 2007: 48). Тиме је дефинисан и контекст страдања хришћана и њиховог односа према смрти то јест њихов мартиролошки етос.³ На основу перманентне усмерености ка наведеним феноменима, кроз непосредно сведочење и обилазак бројних стратишта, богословске тековине епископа Атанасија Јевтића у великој мери указују на своје мартиролошке аспекте.

СТРАДАЊЕ И СТРАХ ОД СМРТИ У АТАНАСИЈЕВИМ БЕСЕДАМА

Помен *свѣтѣхъ стѣрасѣи* Христових данас је појмовно недокучив и једино историја значења израза, кроз развој и дивергенције, у стању је да повеже бројне појмове у истоветни контекст и смисао: „Словенска реч *страст* означава патњу, страдање, трпљење и бол (отуда и наша реч *страх*), а тек на крају телесну *страст* која се повезује са чулима, те се овај појам као хомоним појављује у стиху: 'Страстѣю Твоею Хр(іс)те ѿ страстей свободихомсѧ', на основу идеје уочене у првој Петровој посланици (1 Петр. 1, 11)" (Јанићијевић–Јањић 2021: 111). На аналогност етички удаљених појава и појмова *страдања* и *телесних стѣрасѣи*, о чему још једино сведочи језичко памћење, Атанасије указује управо из етичке то јест аскетичке перспективе. Осим тога, шире значење појма *страдања* укључује и појаву *страсти*, под којима пати, страда боголика личност човека и које инхибирају његов сотеролошки пут ка Царству небеском.⁴

2 „Хришћанство није помирење са смрћу. Оно је откривење смрти, а откривење је смрти зато што је оно откривење живота. Христос је живот. И само ако је Христос живот, онда је смрт оно што хришћанство о њој говори: непријатељ који треба да буде уништен, а не „мистерија“ која треба да буде објашњена“ (Шмеман 1999: 118).

3 Епископ Атанасије повезује онтологију и етику у јединствени и унутарповезани дискурс: „Ево, рецимо, речи онтологија и етика – биће и битовање. Које је то биће ако нема битовања? Који је то живот ако нема живљења? Која је то личност ако нема нарав?“ (Атанасије 2004: 69).

4 „Словенска реч *страст*, грчки *πάθος* – *пѣтѣња* (потиче од речи *πάσχω* = *пѣшим*), значи болест, *пѣтѣлошко* стање душе. Управо зато што *стѣрасѣи* толико цепају, уништавају, изопачавају човека, да он у једном таквом стању не може да живи здравим, правим

Упркос чињеници да страх од смрти представља изванредан индикатор маловерја,⁵ она је исто тако и природна и логична, чак и у случајевима смрти праведника за које се претпоставља да су задобили Царство небеско. Осим тога, изненадна смрт за очевице представља и изванредан сигнал нечега што се само слути, а у основи остаје питање без одговора. Беседећи на сахрани праведног брата Драгог из Крњева јеромонах Атанасије антиципира такве смутње у народу и разрешења дилеме:

Људи смо и незгодно нам је, навикли смо да се умире мирно и спокојно... Међутим, и тада се уплашимо, јер чим се неко разболи или се неком нешто деси, ми се одмах уплашимо, па још испитујемо: каква је чија била смрт? А за Бога је свака смрт – смрт. Јер није по начину на који човек умире, него по садржају човековог живота и по стању душе његове у моменту умирања, оно по чему треба ценити и мерити каква је чија смрт (Атанасије 2003: 32).

Телесно умирање део је судбине смртног човека, али и претпоставка новог и правог рађања, назначеног чином крштења.⁶ Тиме и појам *рођења* добија надтелесни али не и бестелесни карактер, те се рађање у Духу Светом разуме као онтолошка премиса. Личност се појављује, открива као рођена за живот вечни и у томе се хришћанска феноменологија показује као онтолошка одредница (Најдегер 2007: 10). У таквом контексту, на узлазној путањи *кршћење* – (телесна) *смрт* – *живот* (вечни) хришћанска онтологија има окосницу у христоликости, христоцентричности и христочестности личности, чија се стварност истражује и тумачи: „То је саумирање и сараспињање са Христом, погружавање (грчки 'ваптисис' и значи погњурење) у Христову смрт и тиме умирање за грех и смрт. Затим је крштење саваскрсавање са Христом у нови, духоносни живот“ (Атанасије 1989: 41). Трагично осећање и схватање смрти ипак представља изванредан антрополошки усуд и за њихово превазилажење потребна је виша свест. Предосећај бесмртности

животом за који је створен. Зато су *страсти*, као што смо већ видели, лажне *сујести* – *ишчишћења* замене и *помене*, тј. подвале и развале, тј. разорне обмане, или још *паразитски* човекових снага и могућности, које му је Бог дао да би могао Богу тежити и учествовати у божанском животу, за који је створен. Тако су страсти и човеково *удаљење* и *ошчишћење* од његовог стварног живота и истинског *бивствовања*, тј. од изворног, правог живота“ (Атанасије 2002: 91).

- 5 На тему односа вере и страха Атанасије износи став Добрице Ђосића, изражен у предговору књиге *Вера и страх* Фахрије Капетановић-Јовановић да је *вера* *страх*. Његовој опасци да је лажна вера страх док *вера* у Бога Живога, није страх, следи закључак да Ђосић, заправо, није доживео праву веру (Атанасије 2003: 592).
- 6 Парадоксална повезаност рађања и умирања, страдања и обнављања живота за Атанасија представљају поуздане показатеље промисли Божије: „Чудесним путевима Промисли Божјег то историјско и надисторијско Косовско опредељење Срба поклопило се и поклапало се са географским Косовом, не само у време Косовске битке, него и касније, све до данас. Трагично и славно Косово је постало свесрпска колевка и гробница; колевка рађања за Христа и гробница умирања за Христа, да би се у Христу опет васкрсавало и овде на земљи и горе на небу“ (Атанасије 1987: 32).

у човеку како Атанасије запажа, повезан је са назначењем његове вечности у Постању и у томе је и смисао његовог постојања (Атанасије 1989: 27). У знаменитој беседи „Пред тајном смрти и Васкрсења“, јеромонах Атанасије наводи примере људске смирености у самртном часу, на првом месту Светог Вукашина Јасеновачког, чиме се доспева до етичког контекста феномена смрти. То је поткрепљено сећањима, из логора Дахау, бившег библиотекара Богословског факултета Георгија Свишева. „Чика Ђорђе“, како га аутор у беседи назива, сведочи о „спадању маски“ у часу погубљења логораша – уједињени страх и страдање постају катарзични показатељ трагизма смрти, а лавирање начина понашања у тој прилици делом потврђује ову животну истину, а делом указује на истоветност живљења и умирања и појединачне разлике између људи у том смислу. „Сећање на смрт“, према хришћанским етичким постулатима и особито аскетској традицији, залог је одговорнијег живљења и свакако је утемељено на извесности перспективе будуће егзистенције у Царству небеском (Мт 24, 42). Ополитна категорија будућем животу, како се то у Откривењу Јовановом потврђује, јесте „друга смрт“ (Откр. 20, 14) или утамничење у оквирима сопственог неверовања (Атанасије 2003: 83). Свака појединачна тема у Атанасијевим интерпретацијама па и *сѣрагање* указује на чињеницу да је православно богословље истовремено онтолошко и етичко, те да су та два гледишта нараздвојива (Атанасије 2004: 61–73). У уводу текста обједињених предавања, које је академске 1971/72. године одржао на Православном Богословском Институту Св. Сергија у Паризу, јеромонах Атанасије указао је на извесну дисциплинарну синтезу са *аскеџиком* као повезујућом богословском области.⁷ И управо у овом контексту синтетизујућег метода аскетике сажимаће се богословље теорије и праксе, као што су од почетка и били повезани и као што је он небројано пута наглашавао, на једном месту и на примеру Хиландара (Јевтић 1987: 32–33) као и у тумачењу богословља Светог Саве (Јевтић 1992: 135–136). Истовремено, указаће на повезаност страдања кроз мучеништво и мученичко исповедништво са аскетском праксом, схваћеном као „мучеништво без крви“.⁸ Премда *савршена љубав изјони сѣрах* (1. Јн 4,18) према својој палој природи и слабости, људи ипак страхују. Појава страха од смрти

7 „Хришћански живот у православном искуству, схваћен не само као морални и духовни, него опште као чињеница, као стварност Богом даног живота у свим својим димензијама, тај живот је схваћен и проживљен у православном искуству као што се у словенском, српском и руском језику изражава речју *йодвиѣ* а у грчком речју *ἀσκήσις* или *ἄσκησις*“ (Јевтић 2002: 5).

8 „И свети подвижници и исихасти су веома добро знали ову пуноћу православног предања. Не постоји други пут, до *йуѣ Крѣста* Христовог, пут сведочења и маририја, пут Светог Игњатија, његове „распете љубави“ за Христа, пут „трајног отвореног постојања човека за благодат Духа Светога“. Циљ човека није просто развој оног унутрашњег или спољног, природног динамизма, који човек има и за који су Свети Оци говорили да су многи стари филозофи мислили да је циљ човека – иако је изгубио лик Божији у рају – да реализује себе и динамизам своје природе (Ово је Сартр, атеиста, назвао „егзистенцијалистичким хуманизмом“)“ (Атанасије 2002: 130–131).

свако умирање доводи на раван људског страдања и ниједно није лишено трагизма, што је такође антиципирано у наведеној беседи:

Трагика смрти никад не треба да буде заборављена. Јер, смрт је пре свега распад људске личности, разбијање личног јединства душе и тела. Са смрћу, људско тело пропада, распада се, а живот душе, која продужује да живи иза физичке смрти човекове, није потпуни живот за који је Бог створио човека. Због тога се решење трагедије смрти за хришћане састоји само и једино у Васкрсењу Христа Богочовека из смрти, и у нашем у Њему васкрсењем из мртвих, на крају историје, када ће бити васпостављено јединство човека као психофизичког личног бића. Без тога, смрт остаје трагедија над трагедијама (Атанасије 2003: 69–70).

Упркос чињеници да се, беседећи о тајни живота и смрти, Атанасије Јевтић дотиче општег места хришћанског богословља, непоновљиве су његова егзистенцијалана усмереност на наведене феномене те конкретизација сваке појаве и једно животно сведочење вере и њене истине изван сваког уопштавања (Григорије 2021: 13–17). Његов беседнички хабитус укључује бројне примере, паралеле на основу епизода из сопственог сећања или на основу прича које је чуо од других људи. Пажљиви слушалац и још више духовни *созерцац* Атанасије ће из подсвести извући неки разговор вођен успут или неко промишљање о дневним догађајима, које увек сагледава у односу на одређени богословски дискурс. И што су примери неочекиванији то ће се показати у којој мери тачно осветљавају тему која је на реду. Истовремено, његов синтетизујући и дискурзивни приступ укључивао је како сагледавање историје кроз сочиво вечности⁹ тако и садашњости као исхода историјских токова. У том смислу, сасвим неочекивано и готово пророчки, заокружио је своје излагање на тему Лактанцијевог историографског излагања о раном хришћанству и прогонима за време римских царева до Константина и његовог Миланског едикта у односу на фокус о толеранцији и прихватању хришћанства:

Пре 1700 година Европа је толерантно прихватила хришћанство као слободну веру крста и Васкрсења, као цркву Христа богочовека и Спаситеља света. Питамо се каква је данас Европа, после 1700 година? И да ли је заиста толерантна према Христу и хришћанству, или је толерантна само према себи, а хваста се *urbi et orbi* да је „толерантна, демократска, слободна“ – па и за ђавола, и за прогоњење крста, не само у учioniцама доскоро хришћанских држава, него и у душама своје деце? (Атанасије 2004: 31).

Европа се као културолошка одредница често појављује у Атанасијевим беседама и његов став је да јој Срби једним делом припадају, а другим

⁹ „Есхатолошко није анти-историјско, али је више него голо историјско. То је метаисторијско виђење и поимање земаљске стварности и историје људске“ (Атанасије 1991: 17).

– не, поткрепљујући своје мишљење чињеницом да су „рођени у Источно медитеранском басену и на Балкану, где је била и остала колевка цивилизације“ (Атанасије 2003: 553). У том смислу позивао се и надовезивао на Достојевског, цитирајући запис са странице његовог *Дневника* из јануара 1881. године у којем Достојевски говори о Европи као „мајци Русије“, али, потом, и руском „робовању Европи“, а евентуални „излазак из Европе“ упоредио је са изласком Јевреја из Египта (Атанасије 2003: 586–587). Атанасијев однос према Европи искуственог је карактера и он често помиње Европу као евроатлантску алијансу, геополитичку структуру данашњице (Атанасије 2003: 514) као „нови Вавилон“ (Атанасије 2003: 517). Беседе у којима доминира ова тема углавном су из раздобља југословенских ратних сукоба и бомбардовања Југославије од стране НАТО пакта. Да постоји и „једна друга Европа“ Владика Атанасије указује на основу протеста грађана Европске уније због наведеног бомбардовања (Атанасије 2003: 487, 463, 522). За уочавање слојевитости овог Атанасијевог исказа, који, према својој форми има нешто од „Јеремијиних тужби“ и „Претечиних опомена“, неопходан је увид у његово то јест предањско, светоотачко поимање бића и његовог етоса. Као што су се у европској цивилизацијској сфери некада уздигли и усталили, тако се у наше дане, у истим друштвеним и културолошким оквирима, релативизују и потискују. Четири године након што нас је напустио све су извесније околности на које је указивао.

МАРТИРОЛОШКИ ЕТОС У ТУМАЧЕЊИМА ЕПИСКОПА АТАНАСИЈА ЈЕВТИЋА

На темељу библијског гносеолошког откривања и светоотачких одуховљених тумачења Атанасијева онтолошка перспектива, како је у претходном делу излагања наговештено – представља и појмовни те појавни (феноменолошки) оквир разумевања људског *страдања*. Један је од структуралних елемената и показатеља пуноће (Ж)живота, како земног (историјског) тако и премисаоног, у односу на вечну егзистенцију у њеној пуноћи:

У Посланици Варнавиној, једном првохришћанском спису (из 2. века), врло карактеристичном по свом садржају, човек је назван „земљом“ и то „страдалном“, „паштећом земљом“ (γῆ πάσχουσα) = „земља која се пашти“, отприлике речено простонародним језиком: „земља која страда.“ Нешто слично је рекао Берђајев: „У савременом егзистенцијализму није главно: Мислим, дакле постојим, него: Страдам, дакле постојим“ (Атанасије 1989: 80–81).

Реч је о веома значајној онтолошкој премиси у односу на мартиролошки феномен на коју указује епископ Атанасије: патња и страдање својствени су личности човека по природи земљаног порекла и кроз саможртвену љубав и на релацији две наведене појаве патње показује се динамизам

личности, њено усавршавање и узрастање *до мере расџа висине Христџове* (Еф 4, 13). Жртва и љубав као међусобно повезани појмови постају кључна мартиролошка одредница, разуме се, опет на темељу христологије¹⁰ и христостремности. На тој равни страдање за веру Христову као натприродна патња један је од показатеља начина на који човек постаје *христџоносац*, да употребимо израз, својствен Атанасијевом појмовнику.

Преко спомена Светог свештеномученика Теодора Вршачког, епископ Атанасије осврну се на мартиролошки аспект Српске православне цркве у приступној беседи на устоличењу за епископа банатског (Атанасије 2003: 192). То представља и полазишну тачку његовог конкретнијег бављења мартиролошки профилисаном историјом СПЦ. Тако ће наредне 1992. године у оквирима Светосавске беседе на слави Богословског факултета СПЦ, фокус усмерити ка страдању православних Срба са уводом који садржи дефиницију самог појма *мартџирион*:

Мартирологиј је реч хришћанска и црквена, јер прави Мартирис=Сведок, Протомартирис и Архимартирис јесте Богочовек Исус Христос, који је распет „у време Понтија Пилата за мартџирион“, то јест за сведочанство Јеванђеља (1 Тим. 6, 13) (Атанасије 2003: 205).

Могло би се рећи да је у мартиролошком етосу Владика Атанасије остварио извесно себе-препознавање: „За Владика Атанасија, мартџирион је увек био људски хришћански усправни и исправни став пред Богом и људима, ношење крста свога без роптања и идење за Архимучеником Христом кроз свет и историју“ (Максим 2022: 385). На духовној равни Атанасије се поистовећивао са мученицима и будући православни Србин као сроднике доживљавао је припаднике других мученичких народа (Максим 2022: 385). И као што је у сусрету са малом децом (Максим 2022: 638–642) откривао „дете у себи“ (Мат. 18, 3–5), тако је био посебно осетљив на дечија страдања, те је у ратним годинама од страдања спасавао децу разних народности и вероисповести (Максим 2022: 450). Страдање од рођења младенца Жарка Куљанина из Брадине, благодарећи Атанасију, постало је парадигма дечијег мартџиријума (Максим 2022: 449–451). Ове теме дотакао се и песник Рајко Петров Ного у песми „Извештај владике захумско-херцеговачког“, посвећене Атанасију: „Гробља су Ти понијела С хумки свјетлост вије / На рукама удовице посмрче се смије / Из колевке

10 „Према томе, из свега до сада реченога види се да је православни хришћански живот и морал христолошког, и истовремено тријадолошког и пневматолошког карактера. Православни хришћанин је *христџолик* и *христџоносан* („христоморалан“, „христоетичан“), а самим тим и *духован* – „пневматикос антропос“, по Апостолу Павлу. Његов живот и „итос“ је истински католичански етос Бога и човека, или, по речима Св. Игњатија Богоносца, то је – *ὁμοίθεα Θεοῦ* (=једноетичност с Богом, етос Божји) (Посл. Магн. 6,2), тј. то је етос *Бојочовека* Христа. Тај се етос најбоље изражава у нашој хришћанској *бојочовечанској љубави*, љубави према Богу и према људима, љубави *христџоликој* – истовремено *бојољубивој* и *човекољубивој*“ (Атанасије 1989: 193).

на замјерке Твој рукосад ниче // За ждралима одлетјелим ждраловићи криче..." (Према: Максим 2022: 456–457). Према епископу захумско-херцеговачком Димитрију, Владика Атанасије је, заправо, *обновио ранохришћански мартиролошки еџос у нашој ѿмесној цркви* (Максим 2022: 385). Истовремено, појам подвижништва посматрао је кроз литургијско сочиво (Тутеков 2021: 343–361). Повезивање мартиролошког контекста српске историје са Светосављем није било случајно, будући да епископ Атанасије на богословској равни уочава етички и културолошки континуитет православља код Срба.

СВЕТОСАВСКИ ТЕМЕЉИ КОСОВСКОГ ЗАВЕТА

Једна од кључних националних идеја – Косовски завет – представља и изразити богословски топос у тековинама владике Атанасија, који у сагледавању и тумачењу историјских прилика и догађаја увек примењује богословски метод то јест посматра их из хришћанске то јест надисторијске перспективе. Са друге стране, распрострањено мишљење да је светосавско предање трасирало пут лазаревском опредељењу за Царство небеско за Атанасија је нешто што се по себи разуме, подразумева (Јевтић 1987: 31; Ковић 2021: 81–135). У томе се огледа и склоност ка синтетичком мишљењу у којем принцип континуитета има значајно место. Овој теми посвећено је дело *Свети Сава и Косовски завети* (Јевтић 1992: *passim*) у којем се повезаност наведених феномена тумачи полисемички и поливалентно као и на основу писаних трагова бројних аутора, који су му посветили неке сегменте својих дела, попут Марка Марковића, чију формулацију Атанасије не само да прихвата, већ и усваја:

Подвиг Светог Саве (и Немање) само је доследно поновио косовски великомученик – Свети Лазар, тако да је с правом речено да „и Свети Сава и Свети Лазар имају исти извор и утоку: привољавање Царству небеском“ (Марко Марковић, *Тајна Косова*) (Јевтић 1992: 301).

Атанасије Јевтић, са друге стране, у истом делу указује на групу аутора, који, на изванредан начин издвајају српско православље, схватајући га као какву паралелу изворном хришћанском православљу и то на основу његовог историјског трагизма. Стога је таквом схватању супротставио не другачији став, већ измењену то јест праву перспективу посматрања наведеног феномена – есхатолошку (Јевтић 1992: 306–307). Чињеницу да је есхатолошки принцип уткан у свест православних Срба, Атанасије доказује навођењем народне епске песме „Пропаст Царства српског“ у којој је окосница теме светолазаревско опредељивање за Царство небеско¹¹ као израз праве вере и перспективе разумевања историјског реалитета:

11 „... земаљско је за малена царство, / а небеско увек и довека“ (Према: Јевтић 1992: 311).

Самим тим историја је у Хришћанству процењивана, „суђена“, осветљавана и осмишљавана само есхатолошким Царством небеским, у које су људи у свету и историји позвани Богом да уђу. И управо тај сусрет, тај „суд“ и процена историје са метаисторијом, царства земаљског са Царством небеским збива се у Цркви, у црквеној Литургији, у Светој евхаристији Цркве Христове (Јевтић 1992: 316–317).

Тиме је указано на још један аспект богословља епископа Атанасија, заснован на литургијском искуству есхатолошког оприсутњавања Царства небеског. У Атанасијевом богословском дискурсу сагледано је и *Светиосавље* то јест богословље Светог Саве као наведени темељ есхатолошког погледа на стварност, који ће свој израз пронаћи у Косовском завету и мартирејуму. Овом питању посветио је дело под називом *Бојословље Светиої Саве* (Јевтић 1991: *passim*) са преводима извора¹², коментарима и тумачењима. Наглашавајући чињеницу да је о Светом Сави писано много али о његовом богословљу веома мало, у сâмом уводу текста (Јевтић 1991: 8) Атанасије Јевтић наводи читав низ аутора који су сматрали да у Доментијановим житијама Светог Саве¹³ изостаје богословски дискурс или недостаје оригиналност (Јевтић 1991: 8–16). Томе следи помињање аутора са супротним мишљењима (Јевтић 1991: 16–32), што Атанасије такође критички сагледава и коментарише. Упоредивши је са монашким зборницима, *Сѣуденичку бесегу* определио је на основу аскетске богословске перспективе,¹⁴ а Светог Саву као њеног аутора придодао богословском низу апостола и отаца, које је препознао као Савине узоре: апостоле Јована и Павла, те Свете Иринеја Лионског, Атанасија Великог и Јована Златоустог (Јевтић 1991: 135). Повезаност вере и живота за Светог Саву, као и за самог Атанасија, представља идеал и императив, те и њихово богословље рефлектује такву повезаност, ослањајући се на тековине отаца Цркве (Јевтић 1991: 145–146). На основу једног места из *Хиландарскої ѿшиїка* Атанасије запажа да је Свети Сава *ѿеолої љубави* то јест *ѿеолої љубави* (Атанасије 1989: 12), љубави из које се рађа сваки подвиг, па и исповедање вере кроз страдање. Ово његово подвижничко слово део је поглавља о методологији богословља у којем се дотиче и гносеолошког питања, износећи чињеницу да се преко подвига и јачања вере доспева и до узрастања у знању (Атанасије 1989: 20).

12 *Жичка беседа о ѿравој вери и Сѣуденичка беседа* Светог Саве.

13 *Живої Светиоїа Саве и живої Светиоїа Симеона, Жийїје Светиоїа Саве*

14 „Треба, на крају, констатовати да ова *Сѣуденичка беседа* Светог Саве спада углавном у ред оних традиционалних *монашких ѿоука*, какве су познате у читавом светоотачком предању православног Истока, од древних Египатских монашких писаца, па преко Палестинских, Синајских и Студитских, све до савремених Светом Сави Светогорских. Не може се рећи да је у њима богословско-догматски елеменат запостављен, као уосталом нигде у живој православној традицији, али је он укључен у духовно-моралне оквири, у функцију *ѿодвижничкої = духовної* живота, тако да се ортодоксија пројављује кроз ортопраксију и квалитет духовног живота сведочи (= на делу посведочава) о квалитету вере, а то управо и јесте православна *εὐσεβεια = блајоверје и блајочешће*, о чему и говори овде Свети Сава“ (Јевтић 1991: 126).

У односу на ово светопавловско полазиште као и предањски карактер богословља, којем је тежио на основу прожимања теорије и праксе, успостављен је и мартиролошки дискурс који се данас препознаје у тековинама епископа Атанасија Јевтића.¹⁵

У етичком смислу Косовски завет за епископа Атанасија представља показатељ опредељености српског народа за Царство небеско, што га квалификује као народ Божји (Цветковић 2021: 543–567). То, међутим, не значи да је увек и у целини деловао на позитиван начин, те „ми сви добро знамо за раније и данашње грехе и недела српских појединаца, или група“ (Атанасије 1989: 83). Атанасијево родољубље није некритичко нити је идеолошко, већ, како је речено – питање које посматра кроз призму богословља.¹⁶ Штавише, једно поглавље дела *Свети Сава и Косовски завет* назвао је „Српске мане и пороци“ (Јевтић 1992: 283–289). У томе је, надовезујући се на запажања светог Николаја Жичког (Велимировића)¹⁷ подједнако аналитичан, као и код сагледавања појединих антрополошко-културолошко-етичких народних својстава¹⁸, које као колективне вредности имају сопствени исход у косовском опредељењу за Царство небеско. Наведени аспект уочава се и у једном *in memoriam* слову о епископу шабачко-ваљевском Јовану (Велимировићу): „Што Му је земаљски живот био ближи крају, то је све више испољавао апостолску љубав и бригу за живу и многонапаћену Цркву Божју у народу Светога Саве и Светога Лазара Мученика Косовског“ (Атанасије 2003: 163). У питању је један од бројних примера светосавко-светолазаревске контекстуализације многих догађаја и личности из историје Српске православне цркве и српског народа, на које се,

15 „Путујући, поклоништва ради, између Косова и Јадовна о. Атанасије се суочио са распећем свога народа, прошлим и садашњим. Дотакавши се непосредно његових *рана од клинова* он је то распеће свога народа доживео као своје; силазећи на његово дно и пењући се до његових врхова, он се изнова враћа његовом корењу и дну, Косову, старом и најновијем *јрдном судилишћу*“ (Јевтић 1987: V).

16 Одређено појашњење Атанасијевог родољубља садржи и његова беседа на устолочењу за епископа Банатског (Ивандан 1991): „Овде у Банату где живе многа браћа из различитих вера и различитих нација, нека буду сигурни да ћемо поштовати свакога човека као дете Божије, као брата нашега, а према својима у вери и Цркви, можда, имамо и веће право на већу бригу, на непосреднију љубав хришћански. Није ово забрањено, ако је оно прво испуњено“ (Атанасије 2003: 193).

17 „С правом вели владика Николај: *Ни српска историја није без црних конаца зле воље, која је као асидга рађала своја зла исчадија: неслоју међу браћом, зависју, осветју, издасју, ружење ближњих, омаловажавање свейиње, охолосју, раскалашносју и – један љакао може им знајуи сва имена, љошју им је љакао и колевка. Ни на Косову нису расли само божури, неју и шрње*“ (Јевтић 1992: 283–284).

18 Поглавља у којима се обрађује наведена тема јесу: *Душеван народ* (Јевтић 1992: 269–273); *Тужан народ* (Јевтић 1992: 273–276); *Народ чојсјува и јунашјува* (Јевтић 1992: 276–279); *Краљевић Марко и већу од њеја* (Јевтић 1992: 279–281); *„Дворова немамо, али црквама и манасјуирима смо засејани“* (Јевтић 1992: 281–283); *Верносју Јеванђељу и Часном крсју* (Јевтић 1991: 293–295); *Љубишјуи девсјувеносјуи, чесјуишјуосјуи и образа* (Јевтић 1992: 295–298); *Задужбинарсјуво, свечарсјуво и мобарсјуво* (Јевтић 1992: 298–300) и *Косовско ојредељење – бишјуна особина српској духовној живошјуа* (Јевтић 300–303 и *passim*).

у својој богатој оставштини, освртао епископ Атанасије Јевтић. Исто тако, за њега је Косовски завет представљао етичко питање и враћање њему кроз историју на тај је начин сагледавао – као *йосвейиу* за разлику од *освейиџе* (Јевтић 1987: 73).

КОСОВО И МЕТОХИЈА У ФОКУСУ ЕПИСКОПА АТАНАСИЈА ЈЕВТИЋА

Проширивање теме нашег истраживања свакако укључује и вредност сведочења епископа Атанасија о стању на Косову и Метохији у последњим деценијама XX столећа. Критички осврт на извештавање у тадашњој штампи са акцентом на идеолошки искривљеном сочиву то јест више прикривању него откривању реалног стања, доводи у питање савремене писане изворе на наведену тему (Јевтић 1987: 11–14). Насупрот томе, Атанасијево извештавање са Косова и Метохије има све особености историјског извора, пре свега на основу његове непристрасности, која се огледа кроз праксу да ниједан пример позитивног албанског понашања и деловања не буде изостављен (Јевтић 1987: 15, 21–22, 50; Максим 2022: 353–354) и управо је на томе заснивао, додуше слабашне – наде у боље сутра. Осим тога, историјски контекст дефинише структурално и са осећајем за политички тренутак док о политичким аспектима и актерима, било да су у питању локалне или државне власти то јест њихово лицемерје¹⁹, сведочи без устезања и зебњи због могућих последица. Нема сумње да је био инспиратор, а вероватно и непосредни аутор текста *Айџела за заштитиљу српској живља и њејових свејињиња на Косову*²⁰, који је потписало двадесетак свештеника, монаха и монахиња. Отвореност у приступу теми овог српског стратишта, стога, такође афирмише његова извештавања са Косова и Метохије као релевантни историјски извор.²¹ Осим тога, бројни непосредни контакти и неуморно обилажење српских домова резултирали су обимношћу грађе

19 Спомињући „Призив (апел) о Косову“ српских свештеника и монаха, објављен у *Православљу* (15. мај 1982) Атанасије се осврће на негативне реакције у тадашњој штампи. Поред опсежнијег коментара на извештавање и тумачења загребачких новинара Ненада Иванковића и Зорајде Руњић, спомиње и реакције Милорада Вучелића у *Полијици* и *НИН*-у, додавши да је: *окарактиерисао наш Айџел као „ојасан корак“ и „изазов национализма“; наравно српској, јер му се, ваљда, чини да је йо љавна ојасносџ, чак и када је у йијињању йџрајџџија Косова!* Касније ће, Вучелић, као блиски сарадник Слободана Милошевића постати националиста и власник десничарски оријентисаног гласила *Печай*, па чак и носилац Ордена Светог Саве другог реда (2021) што из перспективе динамизма личности није противуречно на основу њене способности преумљења, међутим, у историографском контексту свака чињеница је значајна и указује на друштвене промене и процесе и у том смислу сведочанства епископа Атанасија Јевтића представљају драгоцену историјску грађу. Јевтић 1987: 24–25.

20 Интегрални текст *Айџела* публикован је у делу *Од Косова до Јаговна* (Јевтић 1987: 90–96).

21 На његову свепреданост Косову и Метохији указао је и епископ рашко-призренски Теодосије (Максим 2022: 353).

о страдању Срба на Косову и Метохији (Максим 2022: 353–364). Ни Атанасијеве косовско-метохијске хронике, међутим, нису лишене богословских тумачења, те ће, након навођења примера паљења и скрнављења српских цркава на Косову и Метохији и исељавања становништва, тумачећи стоичко опстајање свештенства на једном примеру:

Не зато што можда није имао грубих или рафинисаних притисака, већ зато што је остао веран служби Богу и свом народу и зато што верује у бољу будућност, јер верује не само у Велики Петак него и у Ускрс, не само у гроб и погребене, него и у живот вечни (Јевтић 1987: 27).

Опстајање свештенства и монаштва на Косову и Метохији, према епископу Атанасију, било је од великог значаја и то је често наглашавао (Јевтић 1987: 73). Упркос израженој животној динамици и способности да свугде стигне и „на страшном месту постоји“, веома активном архипастирском деловању, педагошком и јавном раду, Владика Атанасије успевао је да сва своја сазнања о појединачним страдањима на Косову и Метохији, забележи, укључујући именске, хронолошке и тополошке одреднице. У питању је можда најопсежнији писани извор на ову тему, незаобилазан у будућим истраживањима историчара (Јевтић 1987: *passim*). Осим тога, велики број сведочанстава и писаних извора објављен је у обимном монографском издању „Задужбине Косова“ у чијем је састављању и сам имао значајну улогу (Јевтић 1987: 88; Максим 2022: 366–370). Значајни документи не само о страдању већ и дописи вишим државним и црквеним властима, који осликавају историју косовско-метохијског проблема, додати су као прилози Атанасијевом мартиролошком зборнику *Од Косова до Јаговна* (Јевтић 1987: 90–183). Осим тога, није се либио да прогон православних Срба на Косову и Метохији у наведено, мирнодопско време назове „гоњењем“ (Јевтић 1987: 67, 68) што потврђује његов мартиролошки фокус у сагледавању животне стварности. Када је мартиролошка тема у питању епископ Атанасије наглашава континуитет мучеништва православних Срба на Косову и Метохији, додавши да су –

страдали сваки пут кад год је Српски народ страдао, почев од Видовдана 1389. године, па кроз петовековно турско ропство, кроз страдања у сеобама и ратовима, до страдања у Балканском рату, и Првом и Другом светском рату, све до данашњих косовских страдања и сеоба Срба

питајући се притом: *И да ли њим сеобама и изјонима има краја?!* (Јевтић 1987: 32). Будући да почетке косовско-метохијског мартиријума види у Косовском завету и Видовдану 1389. године, Атанасије недвосмислено закључује да се на наведеним просторима као мало где страдало и страда за Христа (Јевтић 1987: 32). Последњи мартиролошки период од 1941. до данас, за њега, има особености геноцида (Јевтић 1987: 33, 95).

Истоветна квалификација спомиње се и у допису Скупштини СФРЈ, те Скупштини Републике Србије на тему страдања Срба на Косову и Метохији са 212 потписа (Јевтић 1987: 101–103). У време настанка његовог дела *Ог Косова до Јаговна* као зборника појединачних текстова и извештаја са Косова и Метохије и других стратишта, Атанасије Јевтић представљао је неки вид „гласа вапијућег у пустињи“, пустињи заташкавања, прикривања и затварања очију пред проблемима у држави, која се представљала као цивилизована. Његово перманентно присуство на ширем простору Косова и Метохије као и редовно извештавање о немилим догађајима, у то време представљали су усамљене индикаторе прогона и страдања косовско-метохијских Срба у СФРЈ. Повремено је, истини за вољу, о томе писано и у домаћој штампи, на шта Атанасије подсећа у наведеном делу (Јевтић 1987: 35). Сâм Атанасије Јевтић са стварним стањем упознавао се непосредно у сваком селу, у домовима људи о чијим мукама и прогонима је извештавао на основу њихових сведочења и сећања. Уочавао је, притом, и симболичност деструкције прогонитеља на основу примера рушења надгробних споменика уочи задушница и хришћанских празника, што се односило и на насртање на хришћанске богомоље (Јевтић 1987: 36–37). Поред наведеног, значајна су Атанасијева записана сведочења о нападима на монаштво и српске манастире на Косову и Метохији (Јевтић 1987: 66–73;). Случај мучења Ђорђа Мартиновића (Јевтић 1987: 73–74) као извесна парадигма страдања православних Срба на Косову и Метохији, нашао се и на корицама Атанасијевог зборника *Ог Косова до Јаговна*, као репродукција слике Миће Поповића „1. мај 1985“. Слика је изразио истоветно виђење косовско-метохијског мартирологијума: заснована на Риберином²² „Мучеништву Светог Вартоломеја“ сцена указује на христовност појединачног страдања, док пасивност милиционера са рукама на леђима представља гест у којем се открива државно лицемерје о којем је и епископ Атанасије не-једном сведочио и на које је више пута указивао.

У атмосфери прогона и страдања дочекан је и јубилеј 600-годишњице Косовског боја (1989). Том приликом у интервјуу за лист *Светисавље*, који је излазио у Шведској, поновиће свој косовско-метохијско-мартиролошки „крето“ о светости земље, засејане мученичким моштима, повезаности Великог Петка и Васкрса и подвигу вере као борби за Царство небеско (Јевтић 1987: 41–42). Потресним сведочанствима обилује и разговор на исту тему и истим поводом за *Православље*. Прологомену овог текста чини мартиролошко исповедање вере:

Једну ствар да вам кажем. Косово је сво у знаку крста. Ми као хришћани гледамо у Косово са много већим поверењем него што се обично мисли. Његош и Шантић су верно изразили нашу дубоку веру у тајну Крста Христовог као наш хришћански пут. „Васкрсења не бива без смрти“ (Јевтић 1987: 44).

22 Хозе де Рибера (José de Ribera 1591–1652) шпански барокни сликар, стварао у Напуљу.

Наведени одломак припада делу интервјуа који никада није објављен што је само по себи речито (Јевтић 1987: 44). То би се могло коментарисати навођењем једне његове реченице поводом неодобравања представнику Срба са Косова и Метохије да говори на скупу поводом 800-годишњице Манастира Студеница: *Стрaшно је бојaтти се речи, а не недела* (Јевтић 1987: 53; Максим 2022: 366). Атанасијева парадигма о Косову као гробу и колевици српског народа наслања се на сродна промишљања Исидоре Секулић (Јевтић 1987: 55). Упадљиво је, са друге стране, да он појам Косова најчешће примењује без помена Метохије и, чини се, да ту није реч о превиду већ концепту, који заслужује додатно појашњење. Наиме, за Атанасија је Косово свевремени *хронолош* (Атанасије 2003: 143–144, 288–289) који укључује само поље-поприште знамените битке као и област са овим именом. И више од тога, Косово је за њега парадигма надвременог бивства сопственог народа, *својерно место* у (његовој) *историји и духовности* (Атанасије 2003: 143; Јевтић 1987: 82). Сматрао је, стога, да се овај појам географски протеже до свих подручја на којима доминира косовски исповеднички етос и метохијска богочовечанска саборност (Атанасије 2003: 289). О томе је јавно, гласно и сасвим отворено говорио како пред Хелсиншком комисијом за људска права у Косову Пољу 1990. године (Максим 2022: 372–373), тако и у Америчком конгресу исте године (Максим 2022: 375–380). Владика Атанасије је први доспео на Косово и Метохију након мартовског погрома 2004. године и одмах обишао манастире и парохије (Максим 2022: 596–597), те се његови тадашњи и тамошњи извештаји могу сматрати историјским изворима првог реда. Истовремено, голим је рукама сабирао преостало на згаришту, попут девичког, у којем су ипак нетакнуте остале целебне мошти Светог Јоаникија (Максим 2022: 596). Од 11. фебруара до краја маја месеца 2010. године био је по одлуци Светог архијерејског сабора администратор Рашко-призренске епархије (Максим 2022: 627). Његова као и пастирска служба митрополита Амфилохија подразумевала је духовно старање о косовско-метохијском мартирijuму (Џомић 2021: 567–591). Мартиролошки обојена била је и његова кончина: наиме, током лечења у требињској болници дописивао је своје петотомно дело *Од Косова до Јаговна* (Максим 2022: 689). Након што се упокојио: „У име вечног памћења и завета Косовски Срби су му спустили на одар земљу са Газиместана, један камен из Манастира Светих Архангела код Призрена и један камен са улазних врата манастира Девича поломљених у Погрому 2004. године“ (Максим 2022: 695).

У немалом броју својих текстова епископ Атанасије указивао је на еванђељски смисао појма и феномена *љубави* као и неопходности *прашњања*, те неодрживости идеја *освете* као антихришћанске појаве. То је уочљиво у упечатљивом закључку поздравне Атанасијеве беседе на дочеку моштију Светог кнеза Лазара у Грачаници 19. јуна 1989:

Дочекали смо Те са молитвом коју је срочио Владика косовско-метохијски и Рашко-призренски Павле: да Господ да да се не светимо непријатељима нашим који нас киње и угњетавају, него да се и они уразуме

и просвете, да схвате да зло добра донети не може, и да уместо лажи завлада истина, уместо неправде – правда, уместо немира – мир, уместо мржње – љубав, уместо жалости – радост, уместо таме – светлост (Атанасије 2003: 143).

Следеће године у надгробном слову игуманији грачаничкој Татјани у сродном контексту Атанасије, говорећи о њеној и свесрпској борби за Косово и Метохију, нагласиће да то није

борба тиранства и да Крст не може представљати гажење по другима већ она која се води подношењем сопствених жртава и одстојавањем људског образа и достојанства, Правде људске и Правде Царства Небеског, за коју је и вођена Косовска битка и води се, ево, шест векова до данас (Атанасије 2003: 149).

Посебно су упечатљиви Атанасијеви фокуси на етосу косовско-метохијских Срба: тако, наводећи један немили догађај силовања једне српске девојчице од стране Албанца, које су родитељи у свом болу прећутали како би избегли освету и крвопролиће, Атанасије додаје: „Били су то заиста трагични јунаци, хероји високог морала и људског достојанства, као уосталом и њихови рођаци, саплеменици и сународници“ (Јевтић 1987: 63). Окосницу и темељ косовско-метохијског мартријума представља Видовдан 1389. године са Светим великомучеником кнезом Лазарем као централном фигуром, али и парадигмом свенародног опредељења за Царство небеско. Истовремено, овај феномен постао је, временом, архетипско обележје сваког страдања православних Срба у историји. Стога и одреднице „косовски/а/о“ за епископа Атанасија више су мартиролошког него топографског карактера. Особито су у том погледу значајне његове беседе – *добродошлице* Светом кнезу Лазару, приликом приспећа његових моштију у Ваљево, Грачаницу и Раваницу 1989. године. У првој „ваљевској беседи“ уочава се феноменолошки однос изједначених топонима Косова и Јадовна, које је, кроз његово дело, постало етаблирани појам са значењем „новог Косова“, обухватајући бројне мартријуме и стратишта православних Срба из времена Другог светског рата, попут Јасеновца, Пребиловаца, Старог Брода, Ливна итд. Истовремено, уочава се и симболичка хеортолошка повезаност Видовдана са Крстовданом, која потврђује бројне фокусе Атанасијевог мартиролошког као богословља христовности, особито израженог у антологијским беседама (Максим 2022: 370–372) приликом преноса моштију Светог великомученика Лазара Косовског:

А шта ћемо ми, Свети Кнеже Косовски, да Ти изнесемо у сусрет, чиме да Те дочекамо? Немамо ништа друго, осим тужног рапорта са Косова Твога и нашег. Насупрот извесним политичарима и новинарима из западних крајева, који саопштавају да „на Косову ништа ново“, ми из Србије, ево већ 600 година до данас, имамо да саопштимо све ново

и ново страдање Српског православног народа на Косову и Метохији, све трагедије, све крст до крста од Косова до Јадовна. Непрекидни Видовдан, непрекидни Крстовдан продужава се на Косову и Метохији од пре шест векова до данас (Атанасије 2003: 136).

Наведена поздравна слова светом кнезу Лазару указују и на карактер беседништва, али и писаних тековина теолога Атанасија Јевтића (Кончаревић 2021: 485–505). Непоновљивост ове хибридне форме чини непосредност обраћања светитељу готово у исповедном тону и маниру; Атанасијев најављени „рапорт“ са Косова и Метохије обухвата конкретне случајеве страдања на основу личних сазнања и сведочења, уз навођење имена страдајућих, те времена и места на којима се то догодило; псалмска форма тужбалице и завршетак у којем је рефлектован хришћански оптимизам и перспектива разумевања појмова *ѿораза* и *ѿобеде* (Атанасије 2003:137–141). Поред тога што Атанасијев лични и личносни однос са Светим великомучеником кнезом Лазарем евоцира непосредност ранохришћанске мартирологије (Мирковић 1974: 11–19; 48–49) стил његовог излагања често поприма песничке карактеристике. То његовим беседама даје упечатљивост, указујући притом на њихову сродност са савременом поезијом блиском стилу Матије Бећковића²³ и Љубомира Симовића, а утемељене у народној епској књижевности:

Добро нам дошао, и подржао нас посрћуће, али и устајуће. А ми ћемо, заричемо се овде на Косову, у Грачаници данас, и сутра на пољу битке на Газиместану, одазвати се твоме позиву – да бијемо незавршену битку Косовску: за повратак изгубљенога, за васкрсење умртвљенога, за успостављање оборенога, за изградњу порушенога (Атанасије 2003: 142–143).

Упоредивањем одношења моштију кроз „српске земље“ са Израиљевим повратком из Египта а Лазара – великомученика са Мојсијем, *раваничкој беседи* дало је посебну боју и библијску перспективу, увек својствену Атанасијевим виђењима историјских догађаја (Атанасије 2003: 145). Символички аспекти појава и догађаја, особито оних око којих се „исплело“ народно предање, као што је случај са „Лазаревим каменом“²⁴, представљају топове његовог практичног богословља, које је увек тежило примордијалним дубинама. Атанасијев пастирски приступ црквеним и народним тегобама увек је подразумевао сукцесију са једно(исто)родним светитељима и оцима, који су за њега представљали извесне узорне или „учитеље“, веома често

23 У слободнијој интерпретацији стихове *Очни живац су нам распурили, сад би да нам и бели ишай из руку ојму. Земљу коју смо одн неба добили, неко им је обећао...* преузео је из песме „Косово“ Матије Бећковића и укомпоновао у свој „Вапај Срва са Косова и Метохије“ (Атанасије 2003: 543).

24 Камен на којем је, према предању, одрубљена глава Светог кнеза Лазара и који се налази у близини Пиринис-цамије, подигнуте на месту порушене древне Саборне цркве Липљанске митрополије, Атанасије спомиње у Слову о изградњи Саборног храма Христа Спаситеља у Приштини. Атанасије 2003: 173.

контекстуализован кроз тему трпљења и мучеништва. У грачаничкој беседи 1989. године позвао се на „прашталну молитву“ епископа рашко-призренског (потоњег патријарха) Павла о којем је произнео и похвално слово приликом његовог избора за првојерарха Српске православне цркве (Атанасије 2003: 181–183), наглашавајући подвижнички дух овог архипастира. Постављајући себе у позицију „једног од ученика“ на сличан, псаламски начин обратио се Светом Николају Охридском и Жичком, приликом дочека његових моштију на Врачарском платоу 1991:

Добро дошао, Свети Владико, у мученички народ твој, понижаван, гоњен, затиран и тек помало придизан и усправљен; народ још увек располућен и неослобођен. Духом је слободан твој Српски народ, непоробљен никоме, али још увек распет, и још увек му се непријатељи домаћи и страни ругају. Ти си дошао да нас осоколиш и Христу приближиш (Атанасије 2003: 185).

Псаламски карактер одликује и „Вапај Срба са Косова и Метохије“ и то не само на основу молитвеног тона и атмосфере жалости и непосредном обраћању Господу као у Давидовим псалмима, већ и композиције текста, те ритма. Стога се о овом његовом тексту говори као о 151. псалму. Осим тога, многе Атанасијеве беседе одишу покајничким тоном (Атанасије 2003: 547), док је покајање као етички феномен веома често у фокусу његових писаних тековина (Атанасије 2003: 547). Лично покајање наводи и као разлог напуштања епископске катедре (Атанасије 2003: 532). Исто тако, у избору Патријарха Павла видео је промисао Божју, јер, по Атанасију, са њиме:

неће бити и не треба нам голог, слаткоречивог тријумфализма, него смиреног подвига самопрегора и саможртве, што једино и доноси праве плодове у Винограду Господњем, плодове личне и саборне – за живот вечни у Царству Небеском, и појединца и народа (Атанасије 2003: 183).

Теме *покајања* и *страдања* у беседама епископа Атанасија често се преплићу, те представљају показатељ раздобља у којем живимо као и некакав „тест“. *Време наше је време њровере нашеј маријирија* – подсетио је у оквирима Светосавске беседе 1992. године (Атанасије 2003: 209). У овим појмовима, као и кроз друге етичке теме уочава се Атанасијево полазиште да сваку појаву посматра на индивидуалном и колективном нивоу. Сопствени народ посматра кроз призму Цркве и као Цркву и на тој равни указује на колективну одговорност.²⁵ Осим тога, како је изложио у својој Пастирској посланици пред Велики Пасхални пост (Атанасије 2003: 212–215) страдања

25 „Зато је велика одговорност православних Срба наших дана, нарочито Срба у Српским Крајинама, да одрже усправан и частан став православни и светосавски, да не упрљају неким злом и грехом мучеништво својих претходника од пре педесет година и раније“ (Атанасије 2003: 210).

бивају и по гресима нашим те су његови позиви на индивидуално, свенародно и сопствено²⁶ покајање били чести и дубоко искрени. Рекло би се, стога – и веома обавезујући а његово обимно и слојевито наслеђе, са друге стране, представља неисцрпан и аутентични извор савременог богословља и историје Српске православне Цркве и народа.

ЛИТЕРАТУРА

- Атанасије 1989: Јеромонах Атанасије. *Трајање за Христом*. Београд: Трз Храст.
- Атанасије 1991: Епископ Атанасије. *На њушевим а отаца*, књига прва. Београд: Трз Храст.
- Атанасије 1997: Атанасије (Јевтић) епископ Захумско-херцеговачки. „1200 година Седмог васељенског сабора“. *Православље и уметност*; Зборник текстова. Ур. Д. Васиљевић, 5–14.
- Атанасије 2003: Епископ Атанасије умировљени захумско-херцеговачки. *Беседе и речи*. Требиње–Врњци: Манастир Тврдош и Братство Св. Симеона Мироточивога.
- Атанасије 2004: Епископ бивши захумско-херцеговачки Атанасије (Јевтић). „Онтологија библијске етике“. *Саборност* – часопис Епархије браничевске. Бр. 1–4. Ур. Д. Ивковић, 61–75. Пожаревац: Епархија браничевска.
- Атанасије 2011: Епископ др Атанасије (Јевтић). „Галеријев едикт 311. г. о толеранцији и његов контекст и домет“, *Хришћанско наслеђе Феликс Ромулијане у сусрећ 1700. Јодистињци Миланској едикти*. Зборник радова са научног скупа Felix Romuliana – Гамзиград 30. април 2011. Ур. Р. Б. Поповић, 11–33.
- Бећковић 2021: Матија Бећковић. „Два А Српске православне цркве“. *Вера и мисао у врлолоу времена – Међународни зборник радова у часћ митрополија Амфилохија (Радовића) и епископа Атанасија (Јевтића)*. Прир. А. Јевтић, М. Кнежевић, Р. Кисић, 17–25. Београд, Подгорица, Фоча: Православни богословски факултет Универзитета у Београду, Матица српска – Друштво чланова у Црној Гори, Православни богословски факултет „Свети Василије Острошки“ Универзитета у Источном Сарајеву.
- Григорије 2021: Епископ дизелдорфски и немачки Григорије (Дурић). „О владици Атанасију“. *Вера и мисао у врлолоу времена – Међународни зборник радова у часћ митрополија Амфилохија (Радовића) и епископа Атанасија (Јевтића)*. Прир. А. Јевтић, М. Кнежевић, Р. Кисић, 13–17. Београд, Подгорица, Фоча: Православни богословски факултет Универзитета у Београду, Матица српска – Друштво чланова у Црној Гори, Православни богословски факултет „Свети Василије Острошки“ Универзитета у Источном Сарајеву.
- Јевтић 1984: Атанасије Јевтић јеромонах. *Патрологија; група свеска: Источни оци и њисци 4. и 5. века од Никеје до Халкидона 325–451*. Београд: Православни Богословски факултет.
- Јевтић 1987: Јеромонах Атанасије Јевтић. *Од Косова до Јадовна: Пућни записи јеромонаха Атанасија Јевтића* (седмо допуњено издање). Београд и Шабац: Глас Цркве.

26 У Беседи на устоличењу у Требињу (Видовдан 1992.) на основу примера једног грчког епископа, нагласио је да црквени пастир *шири Јеванђеље не оћем или мачем, нећо крстом и жрћвом сојсћвеном* (Атанасије 2003: 219).

- Јевтић 1991: Атанасије Јевтић. *Бојословље Свѣтої Саве*. Врњачка Бања: Св. Симеон Мироточиви.
- Јевтић 1992: Атанасије Јевтић. *Свѣти Сава и Косовски завѣи*. Београд: Српска књижевна задруга.
- Јевтић 1994: Епископ Атанасије Јевтић. *Знак њрејоречни; Разјовори у времена смуйна*. Београд: Студенти Богословског факултета у Београду.
- Јевтић 2002: Јеромонах Атанасије Јевтић. „Аскетика; предавања из аскетике на Православном Богословском Институту Св. Сергија у Паризу академске 1971/72. г.“ Београд/Србиње/Ваљево: *Хришћанска мисао*.
- Јован 2004: Митрополит пергамски Јован (Зизиулас). „Онтологија и етика“. *Саборност* – часопис Епархије браничевске бр. 1-4. Ур. Д. Ивковић, 97–117. Пожаревац: Епархија браничевска.
- Ковић 2021: Милош Ковић. „Обнова Предања: Историја српског народа у делима митрополита Амфилохија и владике Атанасија“. *Вера и мисао у врјлоу времена – Међународни зборник радова у часи мийројолиѣ Амфилохија (Радовића) и епископа Аѣанасија (Јевѣића)*. Прир. А. Јевтић, М. Кнежевић, Р. Кисић, 81–135. Београд, Подгорица, Фоча: Православни богословски факултет Универзитета у Београду, Матица српска – Друштво чланова у Црној Гори, Православни богословски факултет „Свети Василије Острошки“ Универзитета у Источном Сарајеву.
- Кончаревић 2021: Ксенија Кончаревић. „Језик и стил теолошких расправа епископа Атанасија Јевтића“. *Вера и мисао у врјлоу времена – Међународни зборник радова у часи мийројолиѣ Амфилохија (Радовића) и епископа Аѣанасија (Јевѣића)*. Прир. А. Јевтић, М. Кнежевић, Р. Кисић, 485–505. Београд, Подгорица, Фоча: Православни богословски факултет Универзитета у Београду, Матица српска – Друштво чланова у Црној Гори. Православни богословски факултет „Свети Василије Острошки“ Универзитета у Источном Сарајеву.
- Максим 2022: Владика западноамерички Максим. *Аѣанасије: један живојоис*. Требиње: Манастир Тврдош.
- Мирковић 1974: Лазар Мирковић. *Иконоѣрафске стиуѣје*. Нови Сад: Матица српска.
- Тутеков 2021. Свилен Тутеков. „Синтеза литургијског и подвижничког етоса у теолошкој мисли епископа Атанасија Јевтића“. *Вера и мисао у врјлоу времена – Међународни зборник радова у часи мийројолиѣ Амфилохија (Радовића) и епископа Аѣанасија (Јевѣића)*. Прир. А. Јевтић, М. Кнежевић, Р. Кисић, 343–361. Београд, Подгорица, Фоча: Православни богословски факултет Универзитета у Београду, Матица српска – Друштво чланова у Црној Гори, Православни богословски факултет „Свети Василије Острошки“ Универзитета у Источном Сарајеву.
- Haјдеger 2007: Martin Haјdeger. *Ontologija: Hermeneutika faktičnosti*. Novi Sad: Akademska knjiga.
- Цветковић 2021: Владимир Цветковић. „Чувари Косовског Завета: митрополит Амфилохије Радовић и епископ Атанасије Јевтић“. *Вера и мисао у врјлоу времена – Међународни зборник радова у часи мийројолиѣ Амфилохија (Радовића) и епископа Аѣанасија (Јевѣића)*. Прир. А. Јевтић, М. Кнежевић, Р. Кисић, 543–567. Београд, Подгорица, Фоча: Православни богословски факултет Универзитета у Београду, Матица српска – Друштво чланова у Црној Гори, Православни богословски факултет „Свети Василије Острошки“ Универзитета у Источном Сарајеву.

Џомић 2021: Велибор Џомић. „Косово и Метохија у пастирском служењу и делима епископа Атанасија и митрополита Амфилохија“. *Вера и мисао у врџлоју времена – Међународни зборник радова у часопису митрополија Амфилохија (Радовића) и епископа Атанасија (Јевтића)*. Прир. А. Јевтић, М. Кнежевић, Р. Кисић, 567–591. Београд, Подгорица, Фоча: Православни богословски факултет Универзитета у Београду, Матица српска – Друштво чланова у Црној Гори, Православни богословски факултет „Свети Василије Острошки“ Универзитета у Источном Сарајеву.

Шмеман 1999: Александар Шмеман. *За живиој светиа*. Београд: Плато.

Dragana J. JANJIĆ

Goran M. JANIĆIJEVIĆ

THE MARTYROLOGICAL ETHOS OF THE SERBIAN PEOPLE
BASED ON EXAMPLES FROM THE 20TH CENTURY FROM THE
VIEWPOINT OF BISHOP ATANASIJE JEVTIĆ

Summary

Martyrological aspects of Christian history and theology are discussed on the base of the written records and recorded sermons of Bishop Atanasije Jevtić. From the perspective of thematic focus, characteristic martyrological topos in theological writings as well as recorded testimonies about the suffering of Orthodox Serbs in Kosovo and Metohija are highlighted. In this way, a discourse is established within the framework of which a certain conceptual definition was inevitable. Based on the meaning of the terms suffering (fear, suffering, passion) and death (bodily death, second death), Athanasius's theological interpretations in the fields of ontology and Christian ethics, including asceticism, are pointed out. The sub-theme of the Kosovo Covenant is examined on the basis of foundations layed by Saint Sava, while the Kosovo-Metohija martyrdom is recontextualized on the basis of Athanasius's direct testimonies. The coryphaeus of theological continuity and ardent shepherd of the Church of Christ dedicated a large part of his life and work to this issue, through practiced theology in the manner of the ancient church fathers. Finally, the topic of the martyrology of Bishop Athanasije Jevtić is not exhausted by this research and proves to be an area that deserves attention on the basis of its polysemy and permanent relevance.

Keywords: Bishop Atanasije Jevtić, martyrological ethos, Kosovo and Metohija, execution sites, ontological perspective.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

323.1(=163.41)(497.115)(0.82)

323.1:930.85(497.115)(082)

94(497.115)(082)

316.422(497.115)(082)

ЛИЧНОСТ у савременом свету : идентитет,
хетерономија и насиље : случај Косово и Метохија :
тематски зборник научних радова / [уредили и
приредили Ивана Раловић, Соња Шљивић]. - Приштина
[тј.] Лепосавић : Институт за српску културу ; Београд :
Академија за националну безбедност, ; Симферопол,
Руска Федерација : КФУ В. И. Вернадски, 2025
(Краљево : Graficolog). - 818 стр. : илустр. ; 24 cm

Тираж 150. - Стр. 15-18: Уводна реч / Марија
Јефтимијевић Михајловић. - Напомене и библиографске
референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад.
- Summaries.

ISBN 978-86-82736-15-8

а) Српско питање -- Косово и Метохија -- Зборници
б) Национални идентитет -- Културни аспект -- Косово и
Метохија в) Косово и Метохија -- Историја -- Зборници

COBISS.SR-ID 171850249